



# ULOGA TERAPIJSKOG PSA U ŽIVOTU OBITELJI I DJECE S POTEŠKOĆAMA U RAZVOJU

## THE ROLE OF THE THERAPY DOG IN THE LIFE OF FAMILIES AND CHILDREN WITH DEVELOPMENTAL DISABILITIES

Anita Berišić<sup>1</sup>, Anamarija Gjuran Coha<sup>2\*</sup>, Gordana Pelčić<sup>1,2,3\*</sup>

1 - KBC Zagreb, Služba prodaje, ugovaranja i obračuna, Zagreb, Hrvatska (studentica).

2 - Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Katedra za društvene i humanističke znanosti u medicini, Rijeka, Hrvatska.

3 - Dom zdravlja Primorsko-goranske županije, Odjel zdravstvene zaštite predškolske djece, Rijeka, Hrvatska.

\*Autor za korespondenciju: [gordana.pelcic@medri.uniri.hr](mailto:gordana.pelcic@medri.uniri.hr)

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Katedra za društvene i humanističke znanosti u medicini, Braće Branchetta 20, 51000 Rijeka, Hrvatska

\*autorice su jednako doprinjele radu

### SAŽETAK

#### Uvod

Djeca s teškoćama u razvoju i njihove obitelji uključeni su u programe rane intervencije i rehabilitacije. Jedan od rehabilitacijskih programa uključuje suživot psa pomagača/psa vodiča u obitelji djeteta s teškoćama u razvoju. Cilj ovog istraživanja bio je ispitati i procijeniti dobrobiti djece i obitelji djece s teškoćama u razvoju koja imaju psa pomagača/psa vodiča.

#### Metode

U istraživanju su sudjelovale obitelji djece s teškoćama u razvoju koje imaju psa pomagača/psa vodiča. Podatci su prikupljeni putem anketnog upitnika posebno kreiranog za ovo istraživanje u elektroničnom obliku pomoću Google Forms uz podršku Centra za rehabilitaciju Silver, Zagreb, RH u 2023.g.

#### Rezultati

U istraživanju je sudjelovalo 44 ispitanika, od toga je 32 ispitanika (72,73%) ženskog spola i 12 ispitanika (27,27%) muškog spola. 17 ispitanika (38,64%) imalo je do 40 godina života, 23 (52,27%) imalo je 41 – 50 godina, dok je 4 ispitanika (9,09%) imalo 51 i više godina. Prethodno posjedovanje kućnog ljubimca nije utjecalo na procjenu dobrobiti u emocionalnom, socijalnom i motoričkom izražavanju. Ona postoji i jednaka je bez obzira na prethodno posjedovanje kućnog ljubimca. Procijenjeno je da dobrobit iskazuju članovi obitelji čija djeca imaju samo jednu teškoću u razvoju.

#### Zaključak

Prisutna je dobrobit u motoričkom, socijalnom i emocionalnom izražavanju djeteta bez obzira na brojnost prisutnih teškoća, a povezana je s prisutnošću psa pomagača/psa vodiča u njihovom kućanstvu.

**Ključne riječi:** djeca s teškoćama u razvoju, dobrobit, obitelj, okolina, pas pomagač/pas vodič, povezanost

### ABSTRACT

#### Introduction

Families of children with developmental disabilities who have a dog are involved in rehabilitation and early intervention programs. One of rehabilitation programs includes the coexistence of an assistance /guide dog in the family of a child with developmental disabilities. The aim of this research was to examine and evaluate the benefits of children and families of children with developmental disabilities who have an assistance /guide dog.

#### Methods

Families of children with developmental disabilities who have an assistance/guide dog participated in the research. Data was collected through a survey questionnaire specially created for this research in electronic form using Google Forms with the support of the Silver Rehabilitation Center, Zagreb, Croatia 2023.

#### Results

The total number of participants was 44, out of which 32 (72,73%) were female and 12 (27,27%) male. The age of 17 (38,64%) participants was up to forty years of age, 23 participants (52,27%) were aged forty to fifty and 4 (9,09%) participants were over fifty-one years of age. The level of well-being in emotional, social and motor expression was not affected if the family had a pet before, it exists and is equal nonetheless. It was estimated that benefits will be highlighted by families with children who have only one developmental disability.

#### Conclusion

Well-being in the child's motor, social, and emotional expression, regardless of the number of difficulties is associated with the presence of an assistance /guide dog in the household.

**Key words:** Connection, disabled children, environment, family, service dogs, well-being

## UVOD

Dijete s teškoćama u razvoju prema Zakonu o socijalnoj skrbi definiramo kao „dijete koje zbog tjelesnih, senzoričkih, komunikacijskih, govorno-jezičnih ili intelektualnih teškoća treba dodatnu podršku za učenje i razvoj, kako bi ostvarilo najbolji mogući razvojni ishod i socijalnu uključenost” (1). U svrhu poduzimanja mjera prevencije i programa za osobe s invaliditetom nužni su podatci o invaliditetu. Iz tog razloga Hrvatski zavoda za javno zdravstvo, sukladno Zakonu o Registru osoba s invaliditetom (2), prikuplja i obrađuje podatke vezano uz Republiku Hrvatsku. Kroz godine raste broj osoba s invaliditetom u svim dobnim skupinama. Tako je u dobnoj skupini 0-19 godina udio djece s invaliditetom narastao od 7,5% u 2012. godini na 11,1% ukupnog stanovništva u 2023. godini. U 2022. godini je u Hrvatskoj živjelo ukupno 657791 osoba s invaliditetom (3,4).

Unicef je 1989. godine donio Konvenciju o pravima djece s ciljem da se zaštiti najranjivija skupina, djeca (5). Konvencija ističe djecu kao subjekt s pravima. Njihova prava nemaju rok trajanja. Svako dijete ima pravo na zdravstvenu zaštitu, sigurnost, mir, pravo na igru i mnoga druga prava. U čl. 24 Konvencije o pravima djeteta progovara se i o zdravstvenoj zaštiti djece „Državne stranke priznaju djetetu pravo na uživanje najviše moguće razine zdravlja i na olakšice glede ozdravljenja i oporavka. Države stranke nastojat će osigurati da nijednom djetetu ne bude uskraćeno njegovo pravo pristupa zdravstvenim službama(5)“.

Naročitu pomoć u osiguranju prava treba usmjeriti na djecu s poteškoćama u razvoju kako bismo im osigurali optimalan rast i razvoj, dostupnost zdravstvene zaštite i rehabilitacije, zaštitu od moguće izolacije i stigmatizacije. Dobro organizirana zdravstvena skrb omogućuje rano otkrivanje poteškoća u razvoju što pridonosi ranoj intervenciji, odnosno intervenciji različitih stručnjaka u najranijoj dobi djeteta. Možemo reći kako je rano djetinjstvo najsenzibilnije razdoblje u razvoju djeteta kada dijete stječe rana iskustva i razvoj mozga u cijelosti. S obzirom na plasticitet mozga u ranoj dobi, vrlo je važno uključivanje malog djeteta u tretman u toj dobi (6).

Djeca s poteškoćama u razvoju od svoje su najranije dobi uključena u polivalentno praćenje i rehabilitaciju kako bi se postigao optimalni razvoj psihičke, socijalne i fizičke komponente zdravlja, što rezultira čestim izbjivanjem iz svog doma, škole, vršnjačke grupe. Dio svog života provode u zdravstvenim ustanovama što nerijetko dovodi do izbjegavanja rehabilitacijskih postupaka (7). U cilju prihvaćanja i praćenja intervencijskih postupaka, sve više se pribjegava različitim metodama od kojih i intervencija pomoću životinja (engl. Animal-assisted interventions). U literaturi se nalaze radovi vezani uz istraživanja dobrobiti interakcije čovjeka i životinja na zdravlje, razvoj i kvalitetu života osoba s poteškoćama. Kako navodi Cirulli i sur (8), još uvijek se znanstveno ne može sa sigurnošću dokazati dobrobit interakcije ljudi i životinja na njihovo zdravlje. Razlog leži često u studijama koje nisu metodološki kvalitetno osmišljene. Kontakt s domaćim životinjama u ljudi izaziva pozitivan efekt koji se može promatrati u kontekstu emocionalnog mosta u prihvaćanju rehabilitacijskih postupaka. Intervencije koje uključuju pse pridonose razvoju određenih sposobnosti u djece s poteškoćama u razvoju, kao

i u djece bez teškoću razvoju (9).

Pas pomagač (NN 39/19) definira se kao pas pomagač/pas vodič koji je školovan za pomoć u zadovoljenju svakodnevnih individualnih potreba korisnika čije potrebe proizlaze iz smanjenja funkcionalne sposobnosti u obavljanju svakodnevnih životnih aktivnosti, kao i situacija opasnih za život (10). Oni su posebno trenirani za pomoć djeci i osobama s različitim teškoćama. Žive u njihovim domovima. Korisnici i voditelji psa pomagača/psa vodiča nisu educirani za pomoć drugim osobama u terapijske svrhe.

Potrebno je razlikovati terapijske životinje od životinja pomagača/vodiča što je u svakodnevnoj životnoj praksi često predstavlja problem. Terapijski pas definira se kao školovani pas koji je uključen u individualni ili grupni rad s korisnikom u svrhu postizanja unaprijed definiranih ciljeva terapijskog i/ili rehabilitacijskog postupka (10).

Za razliku od psa vodiča, terapijske pse koristi i radi s njima posebno educirana i stručno osposobljena osoba (stručni voditelj terapijskog psa/voditelj terapijskog psa) za rad sa životinjama posebno treniranim za ovu svrhu u okvirima svojeg radnog djelovanja. Terapijski psi nisu zamjena za terapiju koju dijete s teškoćama/osoba provodi, već nadopuna i dodatak.

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati i procijeniti dobrobiti djece i obitelji djece s teškoćama u razvoju koja imaju psa pomagača/psa vodiča.

## MATERIJALI I METODE

### Ispitanici

Ispitanici su obitelji djece s teškoćama u razvoju koje imaju psa pomagača/psa vodiča u Republici Hrvatskoj. Istraživanje je provedeno u elektroničnom obliku pomoću Google Formsa, a do ispitanika smo došli putem kontakata dobivenih od Centra za rehabilitaciju Silver, Štefanovec 34, 10 000 Zagreb (uzgaja, socijalizira i školuje pse pomagače/pse vodiče te osposobljava korisnike za korištenje psa pomagača/psa vodiča). Istraživanje je provedeno unutar tjedan dana u kolovozu 2023. godine.

### Metode

Anketni upitnik „Povezanost psa pomagača/psa vodiča s dobrobiti djeteta i obitelji djeteta s teškoćama u razvoju“ osmišljen je za ovo istraživanje po uzoru na instrumente koji su se do sada primjenjivali u sličnim istraživanjima. Prvi dio upitnika sastoji se od pitanja vezanih za sociodemografska obilježja (dob, spol, razina obrazovanja, mjesto stanovanja) te specifična pitanja vezana uz dijete s teškoćama i životinje (ljubav prema životinjama, kućni ljubimci, vrste teškoća koju dijete ima, terapije sa životinjama, alergijske reakcije). Drugi dio upitnika sadrži Likertova skala s pitanjima Koje se odnose na zadovoljstvo i stav djeteta s teškoćama i obitelji djeteta s teškoćama u razvoju o povezanosti psa pomagača/psa vodiča na suživot u obitelji s psom pomagačem/psom vodičem. Ispitanici će označavanjem tvrdnje „Uopće se ne slažem“ izraziti i procijeniti najnižu razinu zadovoljstva i dobrobiti, a označavanjem tvrdnje „Slažem se u pot-

punosti“ najvišu razinu zadovoljstva i dobrobiti. Ispitanicima je anketni upitnik bio proslijeđen na e-mail adrese koje je ustupio Centar za rehabilitaciju Silver isključivo u svrhu ovog istraživanja. Anketni upitnici prikupljeni su u razdoblju od tjedan dana. Samo ispunjavanje upitnika trajalo je 10 minuta. Jedan je od ograničavajućih čimbenika ovog istraživanja način ispunjavanja upitnika *online*, čime se ograničava kontrola ispitanika.

### Statistička obrada podatka

Kategorijski podatci predstavljani su apsolutnim i relativnim frekvencijama. Numerički podatci opisani su aritmetičkom sredinom i standardnom devijacijom. Razlike između dviju nezavisnih skupina testirane su Mann-Whitneyevim U testom, dok su razlike numeričkih varijabli kod 3 i više nezavisnih skupina testirane Kruskal-Wallisovim testom. Sve p vrijednosti su dvostrane. Razina značajnosti postavljena je na  $\alpha=0,05$ . Za statističku analizu korišten je statistički program SPSS (inačica 26.0, SPSS Inc., Chicago, IL, SAD). Prikupljeni podatci statistički su obrađeni i prikazani grupno. Rezultati su prikazani tablično i grafički.

### Etički aspekti istraživanja

Ovo istraživanje predstavlja istraživanje niskog rizika s obzirom da je provedeno online, putem Google Forms, a samo ispunjavanje upitnika podrazumijevanja pristanak ispitanika. Ispitanici su dobili općenite informacije (upute o anonimnosti upitnika, trajanje upitnika, pristanak na sudjelovanje) i smisao anketnog upitnika. U bilo kojem trenutku ispitanici su mogli odustati od ispunjavanja upitnika. Dobiveni podaci koristit će se isključivo u neprofitne, znanstvene i statističke svrhe. Istraživanje je provedeno uz dozvolu ravnatelja Centar za rehabilitaciju Silver.

## REZULTATI

U istraživanju je sudjelovalo 44 ispitanika, od čega 32 ispitanika (72,73%) ženskog spola, dok je 12 ispitanika (27,27%) muškog spola (Tablica 1). Kod dobi ispitanika članova obitelji, 38,64% ima do 40 godina života, 52,27% ima 41 – 50 godina, dok 9,09% ima 51 i više godina života. Kod dobi djeteta, 20,45% ispitanika navodi do 6 godina života, 34,09% navodi 7 – 11 godina života, 36,36% navodi 12 – 17 godina života, dok 9,09% navodi 18 i više godina. Kod razine obrazovanja članova obitelji, njih 11,36% navodi nezavršenu osnovnu školu, 2,27% navodi završena osnovna škola, 29,55% navodi završena srednja škola, 18,18% navodi završen preddiplomski studij, 27,27% navodi završen diplomski studij, 9,09% navodi završen magisterij, dok 2,27% navodi završen doktorat znanosti. S obzirom na mjesto stanovanja, 88,64% navodi grad, dok 11,36% članova obitelji navodi selo.

**Tablica 1. Sociodemografski podatci ispitanika i djeteta s teškoćama u razvoju**

		N	%
Spol	Ženski	32	72,73%
	Muški	12	27,27%
	Ukupno	44	100,00%
Vaša dob	do 40	17	38,64%
	41 - 50	23	52,27%
	51 i više	4	9,09%
	Ukupno	44	100,00%
Dob Vašeg djeteta	do 6	9	20,45%
	7 - 11	15	34,09%
	12 - 17	16	36,36%
	18 i više	4	9,09%
	Ukupno	44	100,00%
Školska dob Vašeg djeteta	Predškolska dob	9	20,45%
	Niži razredi osnovne škole	10	22,73%
	Viši razredi osnovne škole	17	38,64%
	Srednja škola	4	9,09%
	Fakultet	4	9,09%
	Ukupno	44	100,00%
Razina obrazovanja	Nezavršena osnovna škola	5	11,36%
	Završena osnovna škola	1	2,27%
	Završena srednja škola	13	29,55%
	Završen preddiplomski studij	8	18,18%
	Završen diplomski studij	12	27,27%
	Završen magisterij	4	9,09%
	Završen doktorat znanosti	1	2,27%
	Ukupno	44	100,00%
Mjesto stanovanja	Grad	39	88,64%
	Selo	5	11,36%
	Ukupno	44	100,00%

Kod pitanja vole li članovi Vaše obitelji životinje općenito, svi članovi obitelji odgovaraju potvrdno (tablica 2). Na pitanje jeste li prije dobivanja psa pomagača/psa vodiča unatrag 10 godina imali kućnog ljubimca (pas, mačka, ribica ...), 84% članova obitelji odgovara potvrdno. Kod pitanja ima li vaše dijete jednu ili više teškoća (motoričke, senzoričke, emocionalne teškoće, spektar autizma, ADHD...), 43% navodi jednu teškoću, dok 57% navodi dvije ili više teškoća. Kod pitanja provodi li, ili je provodilo Vaše dijete terapiju s terapijskim psom u certificiranim ustanovama, 61,36% navodi potvrdno. Kod pitanja ima li Vaša obitelj i dijete u trenutku ispunjavanja upitnika certificiranog psa pomagača i/ili psa vodiča, 81,82% navodi potvrdno. Kod pitanja ima li Vaše dijete ili netko od ukućana alergijsku osjetljivost na psa, 4,55% navodi potvrdno.

Tablica 2. Opći podaci vezani uz suživot djeteta i obitelji djeteta s teškoćama u razvoju i psa pomagača/psa vodiča

Pitanje		N	%
Vole li članovi Vaše obitelji životinje općenito	Da	44	100,00%
	Ne	0	0,00%
	Nisam siguran/a	0	0,00%
	Ukupno	44	100,00%
Jeste li prije dobivanja psa pomagača/psa vodiča unatrag 10 godina imali kućnog ljubimca (pas, mačka, ribica ...)	Da	37	84,09%
	Ne	7	15,91%
	Ukupno	44	100,00%
Ima li vaše dijete jednu ili više teškoća (motoričke, senzoričke, emocionalne teškoće, spektar autizma, ADHD...)	Jedna teškoća	19	43,18%
	Dvije ili više teškoća	25	56,82%
Ukupno	44	100,00%	
Provodi li ili je provodilo Vaše dijete terapiju s terapijskim psom u certificiranim ustanovama	Da	27	61,36%
	Ne	17	38,64%
	Ukupno	44	100,00%
Ima li Vaša obitelj i dijete u trenutku ispunjavanja upitnika certificiranog psa pomagača i/ili psa vodiča	Da	36	81,82%
	Ne	8	18,18%
	Ukupno	44	100,00%
Ima li Vaše dijete ili netko od ukućana alergijsku osjetljivost na psa	Da	2	4,55%
	Ne	41	93,18%
	Nisam siguran/a	1	2,27%
	Ukupno	44	100,00%

Najvišu vrijednost aritmetičkih sredina odgovora ispitanika bilježimo za pitanja: pas pomagač/pas vodič član je naše obitelji gdje aritmetička sredina odgovora ispitanika iznosi 4,93 dok standardna devijacija iznosi 0,33, zatim posjedovanje psa pomagača/psa vodiča pozitivno je povezano našu obitelj gdje aritmetička sredina odgovora ispitanika iznosi 4,66 dok standardna devijacija iznosi 0,78.

Najnižu vrijednost aritmetičkih sredina odgovora ispitanika bilježimo za pitanja: posjedovanje psa pomagača/psa vodiča je loše iskustvo za našu obitelj (povećani novčani troškovi, vrijeme za brigu o psu) gdje aritmetička sredina odgovora ispitanika iznosi 1,32 dok standardna devijacija iznosi 0,88, zatim iskazivanje pažnje i naklonosti od strane drugih osoba prema psu pomagaču/psu vodiču negativno utječe na moje dijete koje nedostatak pažnje za njega izražava neprihvatljivim reagiranjem: ljutnja, bijes, strah... gdje aritmetička sredina odgovora ispitanika iznosi 1,95 dok standardna devijacija iznosi 1,24.

U Tablici 4. prikazani su odgovori ispitanika na pitanje ukoliko ste se susretali, molim opišite situaciju (negativni komentari i nerazumijevanje društva prema djetetu i obitelji koja ima psa pomagača/psa vodiča).

Tablica 3. Specifična pitanja koja se odnose na suživot djeteta i obitelji djeteta s teškoćama u razvoju s psom pomagačem/psom vodičem

Pitanje		N	%	x	Sd
Imam potrebno znanje i fizičku snagu za korištenje psa pomagača/psa vodiča	Uopće se ne slažem s tvrdnjom	0	0,00%		
	Uglavnom se ne slažem s tvrdnjom	3	6,82%		
	Niti se ne slažem niti se slažem	5	11,36%		
	Uglavnom se slažem	15	34,09%		
	Slažem se u potpunosti	21	47,73%		
Ukupno	44	100,00%	4,23	0,91	
Pas pomagač/pas vodič pospešuje motoričke vještine mog djeteta (bolja usklađenost tijela i pokreta, bolja ravnoteža, više snage i izdržljivosti)	Uopće se ne slažem s tvrdnjom	1	2,27%		
	Uglavnom se ne slažem s tvrdnjom	3	6,82%		
	Niti se ne slažem niti se slažem	4	9,09%		
	Uglavnom se slažem	13	29,55%		
	Slažem se u potpunosti	25	56,82%		
Ukupno	44	100,00%	4,36	0,92	
Pas pomagač/pas vodič pospešuje motoričke vještine cijele obitelji (povećano svakodnevno kretanje i šetnja, češći boravak u prirodi)	Uopće se ne slažem s tvrdnjom	0	0,00%		
	Uglavnom se ne slažem s tvrdnjom	1	2,27%		
	Niti se ne slažem niti se slažem	3	6,82%		
	Uglavnom se slažem	10	22,73%		
	Slažem se u potpunosti	30	68,18%		
Ukupno	44	100,00%	4,57	0,73	
Pas pomagač/pas vodič pospešuje pozitivne socijalne vještine mog djeteta (osjećaj privrženosti ljudima i životinjama, suosjećanje prema drugima, strpljivost u izvršavanju zadataka, samopouzdanje i neovisnost)	Uopće se ne slažem s tvrdnjom	1	2,27%		
	Uglavnom se ne slažem s tvrdnjom	0	0,00%		
	Niti se ne slažem niti se slažem	4	9,09%		
	Uglavnom se slažem	9	20,45%		
	Slažem se u potpunosti	30	68,18%		
Ukupno	44	100,00%	4,52	0,85	
Pas pomagač/pas vodič pospešuje pozitivne socijalne vještine cijele obitelji (aktivno slušanje i razgovor, strpljenje, privrženost ljudima i životinjama, smanjivanje stresa, daje osjećaj sigurnosti)	Uopće se ne slažem s tvrdnjom	0	0,00%		
	Uglavnom se ne slažem s tvrdnjom	3	6,82%		
	Uglavnom se slažem	11	25,00%		
	Slažem se u potpunosti	29	65,91%		
	Ukupno	44	100,00%	4,52	0,82
Pas pomagač/pas vodič potiče prihvatljivo emocionalno izražavanje mog djeteta kao odgovor na veselje, ljutnju, strah	Uopće se ne slažem s tvrdnjom	1	2,27%		
	Uglavnom se ne slažem s tvrdnjom	1	2,27%		
	Niti se ne slažem niti se slažem	4	9,09%		
	Uglavnom se slažem	12	27,27%		
	Slažem se u potpunosti	26	59,09%		
Ukupno	44	100,00%	4,39	0,92	
Pas pomagač/pas vodič potiče prihvatljivo emocionalno izražavanje cijele obitelji u odnosu na veselje, ljutnju, strah	Uopće se ne slažem s tvrdnjom	1	2,27%		
	Uglavnom se ne slažem s tvrdnjom	2	4,55%		
	Niti se ne slažem niti se slažem	4	9,09%		
	Uglavnom se slažem	15	34,09%		
	Slažem se u potpunosti	22	50,00%		
Ukupno	44	100,00%	4,25	0,97	
Susretali smo se s negativnim komentarima i nerazumijevanjem društva prema djetetu i obitelji koja ima psa pomagača/psa vodiča (dućan, smjštaj izvan kuće, prijateljske/rodbinske posjete, prijevoz ...)	Uopće se ne slažem s tvrdnjom	19	43,18%		
	Uglavnom se ne slažem s tvrdnjom	4	9,09%		
	Niti se ne slažem niti se slažem	7	15,91%		
	Uglavnom se slažem	7	15,91%		
	Slažem se u potpunosti	7	15,91%		
Ukupno	44	100,00%	2,52	1,56	
Trebalo bi pospešiti pozitivne promjene i društvene odnose u populaciji/društvu prema djetetu i obitelji sa psom pomagačem/psom vodičem	Uopće se ne slažem s tvrdnjom	2	4,55%		
	Uglavnom se ne slažem s tvrdnjom	0	0,00%		
	Niti se ne slažem niti se slažem	4	9,09%		
	Uglavnom se slažem	5	11,36%		
	Slažem se u potpunosti	33	75,00%		
Ukupno	44	100,00%	4,52	1,00	
Pas pomagač/pas vodič sudjeluje u svakodnevnim aktivnostima djeteta i cijele obitelji (odmor, igra, prehrana, učenje, boravak u prirodi, dućan, smjštaj izvan kuće, prijateljske/rodbinske posjete, prijevoz ...)	Uopće se ne slažem s tvrdnjom	1	2,27%		
	Uglavnom se ne slažem s tvrdnjom	0	0,00%		
	Niti se ne slažem niti se slažem	2	4,55%		
	Uglavnom se slažem	11	25,00%		
	Slažem se u potpunosti	30	68,18%		
Ukupno	44	100,00%	4,57	0,79	
Prilikom susreta s drugim osobama (dućan, javni prijevoz, smjštaj izvan kuće, prijateljske/rodbinske posjete, prijevoz...) druge osobe pažnju i naklonost iskazuju i poklanjaju psu pomagaču/psu vodiču	Uopće se ne slažem s tvrdnjom	0	0,00%		
	Uglavnom se ne slažem s tvrdnjom	1	2,27%		
	Niti se ne slažem niti se slažem	5	11,36%		
	Uglavnom se slažem	20	45,45%		
	Slažem se u potpunosti	18	40,91%		
Ukupno	44	100,00%	4,25	0,75	
Iskazivanje pažnje i naklonosti od strane drugih osoba prema psu pomagaču/psu vodiču negativno utječe na moje dijete koje nedostatak pažnje za njega izražava neprihvatljivim reagiranjem: ljutnja, bijes, strah...	Uopće se ne slažem s tvrdnjom	24	54,55%		
	Uglavnom se ne slažem s tvrdnjom	6	13,64%		
	Niti se ne slažem niti se slažem	8	18,18%		
	Uglavnom se slažem	4	9,09%		
	Slažem se u potpunosti	2	4,55%		
Ukupno	44	100,00%	1,95	1,24	
Pas pomagač/pas vodič član je naše obitelji	Uopće se ne slažem s tvrdnjom	0	0,00%		
	Uglavnom se ne slažem s tvrdnjom	0	0,00%		
	Niti se ne slažem niti se slažem	1	2,27%		
	Uglavnom se slažem	1	2,27%		
	Slažem se u potpunosti	42	95,45%		
Ukupno	44	100,00%	4,93	0,33	
Imanje psa pomagača/psa vodiča pozitivno je povezano našu obitelj	Uopće se ne slažem s tvrdnjom	1	2,27%		
	Uglavnom se ne slažem s tvrdnjom	0	0,00%		

	Niti se ne slažem niti se slažem	2	4,55%	
	Uglavnom se slažem	7	15,91%	
	Slažem se u potpunosti	34	77,27%	
	<b>Ukupno</b>	<b>44</b>	<b>100,00%</b>	<b>4,66 0,78</b>
Imanje psa pomagača/psa vodiča je loše iskustvo za našu obitelj (povećani novčani troškovi, vrijeme za brigu o psu)	Uopće se ne slažem s tvrdnjom	37	84,09%	
	Uglavnom se ne slažem s tvrdnjom	4	9,09%	
	Niti se ne slažem niti se slažem	0	0,00%	
	Uglavnom se slažem	2	4,55%	
	Slažem se u potpunosti	1	2,27%	
	<b>Ukupno</b>	<b>44</b>	<b>100,00%</b>	<b>1,32 0,88</b>

Ne postoji statistički značajna razlika u odgovorima članova obitelji s obzirom na pitanje jeste li prije dobivanja psa pomagača/psa vodiča unatrag 10 godina imali kućnog ljubimca ( $p > 0,05$ ).

Postoji statistički značajna razlika u odgovorima članova obitelji s obzirom na pitanje ima li vaše dijete jednu ili više teškoća, pri čemu je vrijednost rangova viša (vrijednost pokazatelja je viša) za obitelji djece koji imaju jednu teškoću.

## RASPRAVA

Iznašlažeći nove modele u rehabilitaciji djece s poteškoćama u razvoju desetljećima, broj pasa pomagača/pasa vodiča i njihove uloge u obiteljima/društvu brzo rastu, osobito u bogatijim i razvijenijim državama npr. Sjedinjenim Državama, Kanadi i Europi (11), taj trend prevladava i u Republici Hrvatskoj (12).

Od 44 člana obitelji djece s teškoćama u razvoju koji su sudjelovali u istraživanju, bilo je 32 majke i 12 očeva. Veći udio majki (ženski spol) može se objasniti činjenicom da majke češće imaju status roditelja njegovatelja te je ime majke navedeno na listi kontakata roditelja voditelja psa pomagača/psa vodiča. Upravo majke u većem broju preuzimaju primarnu ulogu u brizi za dijete i postaju voditelji psa pomagača/psa vodiča (13).

Prema dostupnim istraživanjima obitelji djece s teškoćama u razvoju očekuju pozitivne emocije vezano uz posjedovanje psa pomagača/psa vodiča, a obitelji djece s teškoćama u razvoju koja imaju psa pomagača/psa vodiča izjavljuju da je potaknut osjećaj bliskosti i povezanosti, ponajprije emocionalne obiteljske kohezije (14,15,16), što se podudara s rezultatima ovog istraživanja. U Republici Hrvatskoj obitelji navode da je dobivanjem psa pomagača/psa vodiča u obitelji pojačan osjećaj zajedništva i sloge (17). Pregledni rad istraživanja pod nazivom *The impact of service dogs on children, youth and their families: A systematic review* (11) ukazuje na povećanu neovisnost među onima koji koriste psa pomagača/psa vodiča jer se smanjila količina plaćene pomoći koja je bila potrebna za korisnika te nadležni u istome trebaju tražiti činjenicu da se poveća potpora i ulaganje u posjedovanje rehabilitacijskog psa/psa pomagača u kućanstvu.

Veći broj obitelji ispitanika u ovom istraživanju živi u gradu, što možemo protumačiti činjenicom o lakšoj dostupnosti usluga podrške i informiranosti članova obitelji djece s teškoćama u razvoju (14).

Svi članovi obitelji djece s teškoćama u razvoju obuhvaćeni ovim istraživanjem suglasni su da vole životinje općenito. Prijašnja istraživanja ukazuju na povezanost dobrobiti i percepcije kućnog ljubimca, gdje je veća dobrobit uočena u obiteljima koje životinju doživljavaju kao člana obitelji (16).

Prema dostupnim izvorima, stručnjaci i roditelji djece s teškoćama u razvoju primjećuju i povezuju utjecaj psa pomagača/psa vodiča

s pozitivnim ishodom u fizičkim zadacima, kvaliteti života i vitalnosti korisnika i obitelji (18). Više dostupnih istraživanja u radu *The impact of service dogs on children, youth and their families: A systematic review* (Lindasay 2020.) ukazuju na poboljšanje barem jednog od sljedećih čimbenika: fizičko zdravlje, psihološko zdravlje, društvene dobrobiti, veze između psa i korisnika/voditelja (11,12).

Pas pomagač/pas vodič pospješuje pozitivne socijalne vještine mlog djeteta (osjećaj privrženosti ljudima i životinjama, suosjećanje prema drugima, strpljivost u izvršavanju zadataka, samopouzdanje i neovisnost, pospješuje pozitivne socijalne vještine cijele obitelji (aktivno slušanje i razgovor, strpljenje, privrženost ljudima i životinjama, smanjivanje stresa, daje osjećaj sigurnosti), visoki postotci ispitanika članova obitelji ukazuju na slaganje s navedenom tvrdom što je u skladu s dosadašnjim provedenim istraživanjima (11,12,19). Socijalna potpora te učinci socijalnih olakšica u javnosti mogu biti posebno značajni za poboljšanje kvalitete života obitelji i osoba s invaliditetom (18).

Dosadašnja istraživanja ukazuju na brojne pozitivne ishode u interakciji korisnika i psa kao što su: poboljšanje ponašanja, međusobnih odnosa, raspoloženja, snižavanje pokazatelja stresa, smanjenje straha i anksioznosti, poboljšanja mentalnog zdravlja (12), što se podudara s ovim istraživanjem.

Na promociji psa pomagača/psa vodiča mogu raditi i stručnjaci različitih profila uključenih u rehabilitaciju djeteta (liječnici, psiholozi, defektolozi, logopedi, radni i fizioterapeuti...). Koliko su, i na koji način stručnjaci/rehabilitatori informirani o nekoj metodi, izuzetna je bitno jer oni imaju ključnu ulogu pri izboru terapijskih tretmana koje će biti najučinkovitiji i motivirajući za pojedino dijete (20,21).

Premda je prema Zakonu Republike Hrvatske psima pomagačima/psima vodičima, njihovim korisnicima i voditeljima osiguran jednak pristup svim javnim mjestima, javnom prijevozu i građevinama (10), u svakodnevnicima su prisutni problemi pristupa najčešće u dućanima s prehrambenim namirnicama.

Iako je 19 država donijelo zakone o lažnom predstavljanju psa pomagača/psa vodiča, javna zbnunjenost, nedosljednost u terminologiji i nedostatak standardiziranih zahtjeva za certificiranjem psa pomagača/psa vodiča otežavaju javnosti i okolini sagledavanje „ispravne“ uloge životinje (22, 23).

Uključivanjem psa pomagača/psa vodiča u obitelj djece s teškoćama u razvoju postiže se interakcija između djeteta i psa pomagača/psa vodiča, čime se potiče i ubrzava napredak razvojnih procesa djeteta. Ovim je istraživanjem djelom objašnjeno i prikazano na koji način i kako obitelji djece s teškoćama u razvoju primjećuju, vide i osjete napredak svojega djeteta kroz novog člana obitelji - psa pomagača/psa vodiča, kroz različite životne situacije, akcije i reakcije kako djeteta i obitelji djeteta s teškoćama u razvoju, tako i okoline koja ih okružuje. Prisutna je dobrobit u motoričkom, socijalnom i emocionalnom izražavanju djeteta bez obzira na brojnost prisutnih teškoća, a povezana je s prisutnošću psa pomagača/psa vodiča u njihovom kućanstvu. Kao ograničavajući čimbenik u ovom istraživanju ističe se broj ispitanika kao i metodološki pristup, što se planira poboljšati u sljedećim istraživanjima.

## LITERATURA

1. Zakon o socijalnoj skrbi. NN 157/2013., čl. 4, st. 10.
2. Zakon o Registru osoba s invaliditetom. NN 63/22.
3. Hrvatski zavod za javno zdravstvo. Izvješće o osobama s invaliditetom u republici Hrvatskoj. Zagreb, siječanj 2013. Dostupno na URL adresi: [https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2015/04/Bilten\\_invalidi-di\\_2012.pdf](https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2015/04/Bilten_invalidi-di_2012.pdf). Datum pristupa 15. listopada 2023.
4. Hrvatski zavod za javno zdravstvo. Izvješće o osobama s invaliditetom u republici Hrvatskoj. Zagreb, rujna 2023. Dostupno na URL adresi: [https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2023/09/Izvjescje\\_o\\_osobama\\_s\\_invaliditetom\\_2023-1.pdf](https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2023/09/Izvjescje_o_osobama_s_invaliditetom_2023-1.pdf). Datum pristupa 15. listopada 2023.
5. Konvencija o pravima djece. Dostupna na URL adresi: <https://www.unicef.org/croatia/konvencija-o-pravima-djeteta>. Datum pristupa 15. listopada 2023.
6. What is neuroplasticity. Dostupno na URL adresi: <https://www.verywellmind.com/what-is-brain-plasticity-2794886>. Datum pristupa 15. listopada 2023.
7. Karnjuš R, Brenčić Cindrić M, Bodul M, Šarić K, Tumpa Tambić J, Schnurrer-Luke-Vrbanić T. Terapijski pas u rehabilitaciji djece s teškoćama u razvoju – mišljenja i očekivanja roditelja i stručnjaka. *Medicina*, Vol. 58 No. 4, 2022.
8. Cirulli F, Borgi M, Berry A, Francia N, Alleva E. Animal-assisted interventions as innovative tools for mental health. *Ann Ist Super Sanita*. 2011;47(4):341-8. doi: 10.4415/ANN\_11\_04\_04. PMID: 22194067.
9. Lavín-Pérez AM, Rivera-Martín B, Lobato-Rincón LL, Villafaina-Domínguez S, Collado-Mateo D. Benefits of animal-Assisted interventions in preschool children: A systematic review. *Clin Child Psychol Psychiatry*. 2023 Apr;28(2):850-873. doi: 10.1177/13591045221142115. Epub 2022 Nov 24. PMID: 36424180.
10. Zakon o korištenju psa NN 39/19. Zakon.hr (Internet). Zagreb: Dostupno na URL adresi: <https://www.zakon.hr/z/2027/Zakon-o-korištenju-psa-pomagača>. Datum pristupa 20. kolovoz 2023.
11. Lindsay S, Thiyagarajah K. The impact of service dogs on children, youth and their families: A systematic review. *Disabil Health J*. 2021 Jul;14(3):101012.
12. Gee NR, Crist EN, Carr DN. Preschool Children Require Fewer Instructional Prompts to Perform a Memory Task in the Presence of a Dog.2010. Dostupno na URL adresi: [https://www.researchgate.net/publication/233564900\\_Preschool\\_Children\\_Require\\_Fewer\\_Instructional\\_Prompts\\_to\\_Perform\\_a\\_Memory\\_Task\\_in\\_the\\_Presence](https://www.researchgate.net/publication/233564900_Preschool_Children_Require_Fewer_Instructional_Prompts_to_Perform_a_Memory_Task_in_the_Presence). Datum pristupa 3. rujna 2023.
13. Bulić D, Joković Oreb I, Nikolić B. Angažman majki djece s teškoćama u razvoju u aktivnostima svakodnevnog života: izvorni znanstveni članak. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja* (Internet). 2012. Dostupno na URL adresi: <https://hrcak.srce.hr/clanak/130572>. Datum pristupa 31. srpnja 2023.
14. Animal Assisted Intervention. Available from: Dostupno na URL adresi: <https://aai-int.org/aai/animal-assisted-intervention>. Datum pristupa 31. srpnja 2023.
15. Buljan Flandrer G, Štimac D, Fridrih R, Raguž A, Kucalo I, Galić R. Prednosti korištenja terapijskih pasa u terapiji i dijagnostici kod pacijenta s psihosocijalnim zdravstvenim teškoćama. *Pregledni rad*. 2018. 413-425 p. Dostupno na URL adresi: <https://hrcak.srce.hr/214841>. Datum pristupa 31. srpnja 2023.
16. Friedman E, Krause-Parello CA. Companion animals and human health: benefits, challenges, and the road ahead for human-animal interaction. *Rev Sci Tech*. 2018. 71-82 p. Dostupno na URL adresi: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/30209428>. Datum pristupa 31. srpnja 2023.
17. Lakatoš M, Vejmelka L. Značaj životinja za djecu: Implikacije za pomagačke profesije. *Hrcak.Srce* (Internet); 2018. Dostupno na URL adresi: <https://hrcak.srce.hr/file/300277>. Datum pristupa 28. srpnja 2023.
18. Rodriguez KE, Greer J, Yateilla JK, Beck AM, O'Haire ME. The effects of assistance dogs on psychosocial health and wellbeing: A systematic literature review. *Plos One*. 2020. Dostupno na URL adresi: <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0243302>. Datum pristupa 18. travnja 2023.
19. Whitmarsh L. The Benefits of Guide Dog Ownership: ResearchGate . 2009. Dostupno na URL adresi: [https://www.researchgate.net/publication/232072501\\_The\\_Benefits\\_of\\_Guide\\_Dog\\_Ownership](https://www.researchgate.net/publication/232072501_The_Benefits_of_Guide_Dog_Ownership). Datum pristupa 28. srpnja 2023.
20. McComnell AR, Loyd EP, Humphrey BT. We Are Family:Viewing Pets as Family Members Improves Wellbeing. 2019. Dostupno na URL adresi: [https://www.researchgate.net/publication/334092285\\_We\\_Are\\_Family\\_Viewing\\_Pets\\_as\\_Family\\_Members\\_Improves\\_Wellbeing](https://www.researchgate.net/publication/334092285_We_Are_Family_Viewing_Pets_as_Family_Members_Improves_Wellbeing). Datum pristupa 28. srpnja 2023.
21. Kobeščak S, Selaković T, Katalenić L. Poticanje dječjeg razvoja uz terapijskog psa : prikaz slučaja. (Internet). 2013. 209 -216 p. Dostupno na URL adresi: <https://hrcak.srce.hr/112824>. Datum pristupa 6. rujna 2023
22. Wijker C, Leontjevas R, Spek A, Enders-Slegers MJ. Effects of Dog Assisted Therapy for Adults with Autism Spectrum Disorder: An Exploratory Randomized Controlled Trial. *J Autism Dev Disord*. 2020 Jun;50(6):2153-2163.
23. Schoenfeld-Tacher R, Hellyer P, Cheung L, Kogan L. Public Perceptions of Service Dogs, Emotional Support Dogs, and Therapy Dogs. *Int J Environ Res Public Health*. 2017 Jun 15;14(6):642.